

gözseit. Ott sorsdöntő kérdésnek mindegyik azt tartottam, mit fogunk 1956-ról mondani. Ez nekem személy szerint is nagyon lényeges kérdés volt, hiszen hosszú időn át elfogadtam a hivatalos álláspontot, amely ellenfordulatoknak minősítette az 56-os eseményeket. De túl a személyes motívumokon: ha egy szocializmus társadalmi berendezet akarunk, az állampárti uralom és hatalmi monopólium megőrzését akarjuk és az államszocializmus helyébe egy emberi társadalmat hozni, akkor ennek az uralomnak az alapjait ki kell törölni, legitimációját megvonni és ebből további politikai következtetésekre eljutni. Így jutottam el „magányos merénylőként” annak kimondásához, hogy Magyarországon 1956 októberében nem ellenforradalom, hanem népfelkelés volt.

Sikerült akkor Gorbacsovokat meggyerni erre a történelmi áttérre, a igazságot kimondásra?

– Nekem erről sem volt semmiféle információ. A szovjeteket éppen úgy meglepetés érte a kijelentésem, mint saját pártomat. Ebben ugyanis nem az volt az újdonság, amit mondanak, hiszen a nép is így gondolkodott, hanem az, hogy ezt a pártvezetőség és a kormány egyik tagja mondta. De 1956-hoz még annyit, hogy én mindezt egy tesztnek is tekintem: el-e még a Brezsnyev-doktrína, hogyan fognak reagálni a szovjetek? Ezért is volt ellenkezőtlen, hogy magányosan se lettek, az összekészítések még a látszatát is elkerülték; nehogy az országban torolják meg azt, ami történik. Legfeljebb én magam fizetek rá, ha balul tít ki a dolog.

A szovjetek részéről, egy-két katonai újságot leszámítva, nem volt semmilyen reagálás. Ez már bizakodással töltött el. A magyar párt részéről, Gorbacsov részéről nagyon éles, nagyon elutasító reagálás volt. De a rendkívül KB-ülés, amelyet emleget hívtak össze, s ahol majdnem min-

denki ellenem szólalt fel, végül is mégiscsak bizalmat adott. Valószínűleg az én kifirásom szándékával hívtak össze a központi bizottságot, de aztán úgy jöttünk ki az ülésekről, hogy bejelentettük a többpárt-rendszert. Ez 1989 februárjában történt.

Erre sem történt szovjet tiltakozás?

– Nem volt orosz ellenreakció. Ez már nagy bizalmas volt. Valószínűleg, ez erőteljesen el Gorbacsvat is. Döntött ellenállásuk után végül is beletródtak a helyzetbe, sőt, elfogadták a többpárt-rendszert való nyíltan, s így került sor azután ezen a tavasszon, ilyen előzetes alkudozások nyomán a politikai egyeztető tárgyalások előkészítésére az ellenzékkel, ahol eleinte mellékszereplőként veztem részt. De hamar kiderült, hogy az MSZMP-nek nincs rajtam kívül olyan tárgyalásra képes képviselője, aki a tárgyalásig el tudja vinni a dolgot. Így aztán a nyár közepétől én irányítottam a politikai egyeztető tárgyalásokat.

A Kerekasztal-beszélgések rendszere, amely végigment egész Kelet-Európán, magyar kezdeményezés volt?

– Igen. Időbelileg a lengyeleké ugyan előbb volt, előbb kezdődött néhány hónappal, de nagyon korlátozott célkitűzéssel, hogy visszaállítsák a „Szolidaritás” legalitását. Tartalma is messze elmaradt a magyarétól, csak abban tudtak megegyezni, hogy milyen paritás alapján foglalkoznak a parlamenttel, a szocietellel, a pártokkal, tehát figyelembe a választók akaratát alakuljon meg az új szociet. Mi viszont már előre a szabad választások gondolatáról és a pártok legalitásáról indultunk ki.

Volt a magyar eseményeknek valamilyen hatása abban, hogy Moszkva annak idején nem akadályozta meg a lengyel kommunista párt visszavonulását, a hatalom megosztását az ellenzéki pártokkal?

– Komoly hatása volt. És ugyanakkor mi tudtunk ezen.

Tehát lényegében Magyarország-ról indult ki az a politikai elszakadás, melynek Moszkvától egészen Kelet-Európában, amelyet az oroszok már nem tudtak megakadályozni, befolysolni, így az a tévhit, hogy Gorbacsov „adta le” Kelet-Európát, amitvel őt otthon az ellenzék 1990 végén nyíltan megváltotta, ebben a formában semmiképpen sem tartható fenn. Gorbacsov már nem nyíltan katonai eszközökhöz, mint annak idején Hruscsov Budapesten és később Brezsnyev Prágában. A magyar politikai kezdeményezés volt a döntő abban, hogy az elszakadási folyamat megindult, így az végül is egy fontos fordulóponthoz érkezett a magyar hatalmával.

– Ennek egy-két előzményéről azért még mondanom kell valamit. Úgy hozza a sorom, hogy néhány sorsdöntő kijelentést nemet földön tehettem meg. Először 1986-ban Bonban egy sajtótájékoztatóra a kérdésre: „Mit tenné Ön akkor, ha a magyar nép egy szabad választáson úgy döntene, hogy leváltja az eddigi rendszert?” – arra én azt válaszoltam, hogy elismerném a döntést és népeimet követném. Ezért szintén nagyon erős megfogósi kapim Kádártól, 1989 májusában, Kelet-Európából elsőként, hivatalos kormánytagként látogatást tettem Nyugat-Berlinben és ott egy sajtótájékoztatót elmondtam, hogy a berlini fal nemcsak embertelen, hanem embertelenség is. Európa szégyene és el kell tennie, le kell omlania. Majd pedig folytatva ezt az utat, Bonban közöltem, Magyarországon nem tartja feladatának, hogy vizsgáljon más országok politikáit. S így jött el az a nyár, amikor kelemenetek a menekülés gondolatával tömegesen jelennek meg Magyarországon. Ezzel az ügyrel valamilyen kezdeni kellett. Nekem erre az alkalomra, a későbbi kormánydöntésekre a precedens lehetőséget egy-

soproni határfalakhoz adta meg. A Magyar Demokrata Fórum debreceni szervezeteinek kezdeményezésére 1989. augusztus 19-én egy határ menti pikniket, egy barátságos osztrák-magyar találkozó szerveztek. A vasfüggöny meg volt, a határfőreket meg nem szünteték meg, tehát a kultúrái állampolgárokat ellenőrizték, s az NDK polgárai nem mehetek át, sőt érvényben volt a kiadatási kötelezettség.

Ez a határ-piknik hozta meg a döntő változást?

– Igen, ez a piknik. Az MDF részéről engem kértek fel, hogy magyar oldalról én legyek a fővédőkecsemek az eseménynek. Horváth István akkori belügyminiszterrel megváltottam, hogy erre az időre megnyílt a határ, hogy az ott levő magyarok és osztrákok fraterizáljanak. De mi megváltottuk „fő alant”, ahogy mi mondtuk szokták, a Magyarországon tartózkodó kelemenetek menekülteknek, ha ebben az időben ott lesznek a határon, akkor szabadon átkelhetnek Auszriába. Ezzel visszavonhatatlan példát teremtettünk, egy humanista gesztust tettünk ebben az ügyben. Ilyen alapon kezdődtek el azután a tárgyalások először az NDK kormányával, amely hajlandóan volt a kiadatási kérdéseket, majd pedig Német Miklós folytatott tárgyalásokat Kohl kancellárral. En akkor a szűkebb kabinet tagjaként messzeemenően támogatam ezeket a tárgyalásokat.

Erre sem a reagáltak az oroszok?

– Ambivalensek voltak. Tájékoztatót kaptak a magyar lépésekről, de nem szóltak bele. Ami az ambivalenciát illeti: maig is rejtély számomra, hogy bizonyos dolgokban miért nem volt Gorbacsov előrelátó. Az egyik ilyen dolog volt, amikor Ceausescu-nak Lenin-rendet adott. Ez a világban nagyon nagy felhaborodást váltott ki. A másik az volt, hogy amikor az NDK 1989 októberében már utolsó

percet élte, ő még elment Kelet-Berlinbe az NDK 40. évfordulójára. 1989 októberében volt az MSZMP-nek ama kongresszus, amely megszintette a magyar kommunista pártot és ahol megszintette a Magyar Szocialista Párt. Hogyan fogadta ezt Gorbacsov, a párt főtitkára?

– Gorbacsov már nem tudta követni az újállakulást. Nyers lett az új párt elnöke, én pedig alélnéke, később pedig a frakció vezetője.

Nem gondolt ebben az időpontban még a kilépésre?

– Megfordult a fejemben, de az akkori helyzetben én azt reméltem, hogy egy európai típusú szocialista pártot egy olyanfajta irányba lehet vinni, mely az állakulásban döntő szerepet játszik. De az is meg kell mondanom, hogy az állakulásban egy szempontból döntő szerepet játszott, hogy a párt többé nem akadályozta a kormányt, a Nemeth-kormányt abban, hogy az ügynevezett sarkalatos törvények előkészítésében minden tekintetben megfeleljünk a politikai egyeztető tárgyalásokon született egyezményeknek. En nagyon mindegyik kiadottam azért az akkori parlament plenumain, hogy a politikai egyeztető tárgyalásokon elfogadját megállapodások az utolsó betéti egyeztetések. Sikerült is ezt elérni. Az egyeztetésben részt vevő más pártok viszont szinte minden betéti megsegített ezekben a megállapodásokban. Ez egy tragikus, bizonyos értelemben drámai fordulat a magyar politika történetében, hogy a szabad választásokon a radikális rendszerrel való oldalon álló politikai erőket mennyire megbizatosan utasították el azokat a partnereket, akik nélkül a beállítás nem lett volna lehetséges. Azt hiszem, hogy ez még rossz következményekkel jár a továbbiakra nézve. S itt nem a személyes sorom az érdekes, mert én magam nem panaszkodhatom. Politikai mozgásterem van és eslekvési

lehetőségek. Hanem egy szemlélet, a politikai tisztesség szempontjából. Az ellen sem tiltakozott Moszkva, hogy Magyarországon megszűnt a kommunista párt?

– Tartozkodok voltak. Gorbacsov egy, a bizalmas legközelebbi fogant formális gratulációt küldött Nyersnek, de igazán Komoly kapcsolatait azután már nem volt az MSZP és az SZKP között.

Volt személyes találkozás Gorbacsovval?

– Nem volt. Személyes meghívásom volt róla, de mindíg, amikor a realitások ideje eljött voltam, akkor elhalasztották. Ebben bizonyos feltételekkel tal feleletet is látnak. Azt hiszem, környezete nem óhajtott az elszakadást, amely a találkozásunkból lehetett volna. A hazai intrikák, amint erre utaltam már, biztos, hogy ebben is szerepet játszottak. Kár, hogy így történt.

* * *

Fennmaradás nélkül megállapítható, hogy Magyarországon a kommunizmus bukásában Pozsgay Imrenek kiemelkedő szerepe volt. Bizonyos politikai körök azonban, amelyek a rendszerrel valóban kerültek felszínre, egyik fő levél-könyveiket annak idején abban látnak, hogy megakadályozták Pozsgay Imre államelnökkel választását, s még az is, hogy az első szabad választásokon 1990 tavaszán egy direkt-mandátum útján kerüljön be a parlamentbe.

Igy aztán nem tiszta a kép Nyugat-Európában sem, hogy milyen mértékű szerepe volt Pozsgay Imre személyének a Kelet-európai rendszerválásokban. Ott annyira nem, hogy nem Pozsgay kapta meg a német Karsipreiset a vasfüggöny lezárását, amely a DDR összeomlásához vezetett, hanem az akkori külügy-miniszter. □

Pozsgay József